

tárgyaló gondolatokkal szemben. Ám ez a kritika jogos: benne az egyes tudományszakok összehangolt, közös tevékenységének kívánalma rejlik.

A kötetet irodalomjegyzék (471–501), továbbá szó- és névmutató (503–542) zárja.

Hivatkozott irodalom

- BÁBA BARBARA 2019. Az *i ~ ü* szembenállás területi és kronológiai sajátosságai a korai ómagyar korban. In: FORGÁCS TAMÁS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X.* Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 7–18.
- BERTA ÁRPÁD 1991. Török eredetű törzsneveink. *Nyelvtudományi Közlemények* 92: 3–40.
- KLIMA LÁSZLÓ 1995. Hadakozó nemes elődeinkről: Hadszervezet és társadalmi szervezet kapcsolatai a vezérek korában. In: ISTVÁNOVITS ESZTER – KULCSÁR VALÉRIA szerk., *Altum Castrum IV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak IV. összefüvetele.* A visegrádi Mátyás Király Múzeum füzetei. Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma, Visegrád. 151–155. http://www.bibl.u-szeged.hu/porta/szint/tarsad/tortenel/mo_kozep/hadakozo/hadakozo.htm (2020. 04. 30.)
- SÁNDORFI GYÖRGY 1989. *Korai helyneveink vizsgálata.* Magyar Történelmi Társulat Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Csoportja – Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.
- SZABADOS GYÖRGY 2013. Állam és ethnosz a IX–X. századi magyar történelemben. *Acta Historica* 125: 3–24.
- VALACZKA ANDRÁS 1985. Apostag. *Névtani Értesítő* 10: 7–14.

HEGEDŰS ATTILA
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

A Münchener kódex olvasata

NYÍRI ANTAL és munkatársai betűhű kritikai szövegkiadása alapján szerk. MÉSZÁROS ANDRÁS és H. TÓTH TIBOR. Fekete Sas Kiadó – Bárcki Géza Kiejtési Alapítvány. Együttműködő partner: Magyarországi Kutató Intézet, Budapest, 2020. 336 lap

A nyelvtudományi körökben leginkább elfogadott nézet szerint mintegy 600 évvel ezelőtt, 1416 és 1430 között két szerémségi pap, Pécsi Tamás és Újlaki Bálint munkássága révén született meg az első szentírásfordításunkat tartalmazó őskézirat, a Huszita Biblia. Ennek csak részletei maradtak fenn az utókorra, és az sem egyetlen kódexben, hanem három különbözőben. Ennek egyikét a szakirodalom napjainkban Münchener kódex (MünchK.) néven tartja számon. A kódex – egy liturgikus naptár mellett – az evangéliumok fordítását tartalmazza. E másolattal 1466-ban készült el Németi György Moldvában, Tatros városában. Az őskéziratnak e szimbolikus jelentőséggel bíró évfordulója táján új-fent jelentős tudománytörténeti eseménynek – mondhatni: újabb szakmai mérföldkő le-tételének – lehetünk szemtanúi a MÉSZÁROS ANDRÁS és H. TÓTH TIBOR szerkesztette kötetnek, A Münchener kódex olvasatának közreadásával. A kötetet a Fekete Sas Kiadó és a Bárcki Géza Kiejtési Alapítvány a Magyarországi Kutató Intézettel mint együttműködő partnerrel közösen jelentette meg. A könyvet ZELLIGER ERZSÉBET lektorálta. E régies hatást keltő köntösbe öltöztetett, igényes kivitelű kötet joggal kelti már első szemrevételezésre azt a benyomást, hogy szakmailag aprólékosan kimunkált kiadvánnyal van dolgunk.

Az Előszóból (9–10) kiderül: az olvasat elkészítéséhez az alkotók két alapvetően fontos műre támaszkodtak: a Münchener kódexnek a NYÍRI ANTAL és kutatócsoportja által közzétett betűhű kritikai szövegkiadására (NYÍRI kiad.1971), valamint a kódex magyar–latin szótárára (NYÍRI 1993). A szerkesztők nem titkolt szándéka, hogy e szövegolvasat közreadásával módszeresen rendezni kívánják azon hibák és pontatlanságok sorát is, melyek egy korábban megjelentetett olvasatot (SZABÓ T. 1985) erősen terhelnek. A hibák számát az is növeli, hogy emez olvasat egy olyan betűhű szövegkiadásra épített (DÉCSY Hrsg. 1966), melyről NYÍRI ANTAL így vélekedett: „teljesen el van hibázva” (1971: 11; részletes okfejtésére lásd 11–13); tudniillik ez a kiadás az MünchK. egyik „különleges és nyelvtörténeti szempontból is kiemelkedő [...] jelentőségű [hang]jelölési sajátosságát [...] a zárt és a nyílt *e* hangok megkülönböztetését” figyelmen kívül hagyta (a fentiek tudománytörténeti vetületéről átfogóan l. NYÍRI 1991: 482–483; BÜKY 1994: 1268–1269).

E kiadvány fő célja tehát egy „tudományosan megalapozott, pontos olvasat elkészítése volt, amely azt is lehetővé teszi, hogy az ómagyar nyelvezetű írásmű eredeti szövegét bárki megismerhesse” (9, a kiemelés tőlem: F. G.); éppen ezért a „könnyebb olvashatóság érdekében a mai helyesírásra” épít az átírás (11). Tehát a munka kettős küldetését vállal: a szaknyelvszerek tudományos érdeklődése mellett számot tart a témában kevésbé járatos, művelt érdeklődők figyelmére is. Az olvasat elkészítésének folyamatában kitüntetett szerepet kapott, hogy „az *e*-féle hangok aprólékos – és főként rendszereszerű – megjelenítésével segítse a tatrosi naptár és evangéliumok megismerését és kutatását – hangtani, helyesírás-történeti, nyelv- és nyelvjárástörténeti szempontból is” (9, kiemelés tőlem: F. G.). Éppen ezért a mai magyar ábécé karakterkészlete – támaszkodva a magyar egyezményes hangjelölés elveire (l. DEME 1953; PAPP 1966; MOLNÁR 1970) – kiegészült az *ē* és *ĕ* betűvel. A kiadás értékét növeli, hogy a szerkesztők (több elvi lehetőséget is számba véve) az *e*-féle hangok betűjeleit a Bécsi kódexszel összevetették, és a legfontosabb szakirodalomra támaszkodva bizonyos mértékig egységesítették, rendszerbe illesztették, ugyanis a Bécsi kódex jelöléséhez képest Németi György másolata kevésbé bizonyult következetesnek (10, erről részletesebben lásd 13–14).

Az Előszót követően a kiadvány hét nagyobb fejezetre tagolódik. A Bevezetés (11–23) – a kötet céljának az Előszóval egybevágó hangsúlyozása mellett (11) – részletesen taglalja az olvasat elkészítésének körülményeit, szakmai szempontú megfontolásait (11–12). Kiemelt szerepet kap az átírás kérdéseinek tüzetes ismertetése (12–21); éspedig a magánhangzók hosszúságának jelölése, az *e*-féle hangok (imént említett) módszeres átírásának részletei; illetve az *i* és *j* átírásának kérdései. A mássalhangzók és mássalhangzó-kapcsolatok olvasatát illetően szintén több elvi szempontot kellett mérlegelniük a szerkesztőknek: a hangzóhosszakat, a hasonulásokat és összeolvasadások kérdéskörét, a *ly* ~ *lj* hangértékének jelölését, a mellékjeles mássalhangzók mellékjelei használatának következtetlenségéből eredő átírási nehézségeket, valamint a latinból átvett *ch* és *x* átírásának módját. A kiadvány külön alfejezetben tárgyalja a szentírási szakaszokban használatos tulajdonnevek hangjelölésének kérdéseit (20); majd ezután a külső jellemzők eltéréseiből (rövidítések; számozás, bekezdés, központosítás; illetve különírás, egybeírás, kötőjeles írás) adódó nehézségek feloldásának elvi szempontjait rögzíti (20–21). E fejezetet a könyv felépítésének rövid taglalása zárja (21–22).

A kiadványban használatos rövidítések és jelek rendszeres megadása után (22–23) következnek a legfőbb tartalmi részek, az olvasati szövegeket tartalmazó fejezetek; elsőként a naptár (A Münchener kódex naptárának olvasata, 25–41), majd a négy evangélium

szövege (A Münchener kódex négy evangéliumának olvasata, 43–190). A szerkesztők a kritikai szövegkiadás (NYÍRI kiad. 1971) által már javított szövegeket jelenítették meg olvasati formában: „Olvasatunk pontosan követi a szövegkiadás sorbeosztását, az egyes fejezeteket azonban sorkihagyás nélkül közöljük, a hasábjelzeteket viszont pontosan feltüntetjük a lap szélén (ezek megegyeznek az eredetiével és természetesen a kritikai kiadás jelzeteivel)” (21). A kiadvány használatát segíti, hogy a betűhű kritikai szövegkiadás is szabadon elérhető a világhálón, így a kódex eredeti írásmódját követni szándékozók könnyedén megtehetik ezt – akár az olvasattal párhuzamosan.

A szövegolvasatokban találunk olyan jelzéseket is, melyek a következő, a jegyzeteket tartalmazó fejezettel (191–218) együtt nyernekel értelmet. A H. TÓTH TIBOR által írott fejezet a „kritikai kiadás által jelzett, jegyzetekkel ellátott, de a szövegkiadásban meghagyott hibák javításait és magyarázatait” (21), továbbá az újabb észrevételeket és megjegyzéseket e helyütt közli tételesen. Ezek részint szövegjavításra, szövegghiányra utalnak ([...]), részint a jelölési hibákat és az azokhoz fűzött megjegyzéseket tárgyalják (*), részint a fordításra vonatkozó, értelmezést segítő megjegyzéseket tartalmazzák (*).

A következő fejezet (Szójegyzék, 219–254) egyfelől a MünchK. nyelvi-nyelvjárási sajátosságainak megértéséhez nyújt alapos segítséget, hiszen a „korabeli szöveg a mai magyar beszélő számára szokatlan jelenségeket, ismeretlen elemeket és megoldásokat is jelentős számban tartalmaz” (21). Másfelől éppen ez indokolja, hogy a nyelvjárási sajátosságok áttekintése mellett magyarázatot is adjon a szöveg szavainak, szóelemeinek, kifejezéseinek megértéséhez. A szavak szójegyzékbe való felvétele, továbbá a címszavak, szövegszavak felépítése elvi-módszertani kérdéseinek taglalása, valamint az e fejezetben használt rövidítéseknek a felsorolása után következnek a betűrendben közölt szójegyzékek, külön segédletként a naptárhoz (225–226) és az evangéliumokhoz (227–254). E válogatások célja, hogy gyors segítséget nyújtsanak a kódex szövegével ismerkedő olvasónak; s mindezt – dicséretes módon – úgy tegyék, hogy a kötet egymagában is használható legyen.

A Függelékek című fejezet (255–326) – az e részben használt rövidítések, jelek és fogalmak magyarázatán túl – MÉSZÁROS ANDRÁSNAK két (külön-külön is önálló tanulmány értékű) írását tartalmazza, melyben a MünchK. „szövege e-féle hangjait, különösen a zárt *ě*-zés kérdéseit tárgyalja részletesen, összevetve ezt a Bécsi kódex *e*-inek rendszerével, annak *ě*-zésével s a ma is létező zárt *ě*-zés általános(ítható) rendszerével” (21–22).

A kiadványt utolsó fejezetként a válogatott irodalom jegyzéke zárja (327–333), mely a szerkesztők széles körű szaknyelvészeti tájékozottságáról is tanúbizonyságot ad. S vélhetően tudatos ismeretterjesztés gyanánt – egynéhány Szentírás-kiadás feltüntetése mellett, mellyel a MünchK. olvasatának összevetése tartalmaz időtöltést nyújthat – olyan jelenkori irodalmi szövegek meglétére irányítják a szerkesztők az olvasó figyelmét, melyek jelölik a zárt *ě* hangot. Persze kérdéses, hogy ez tudományos szempontból előnyére válik-e a műnek, hiszen így a bibliográfia az egységes szemlélet rovására tesz engedményeket az ismeretterjesztés érdekében.

Végezetül: az olvasat megalkotóinak szerfölötti igényességét mutatja az is, hogy a korábbi nyomdai munkálatok során – sajnálatos módon – felmerült néhány hibát fāradózással tartalmilag kifogástalanra, küllemre nézve pedig csinosra javították.

Reméljük, hogy e kezdeményezés a magyar nyelvű kódexszövegek kritikai olvasata elkészítésének sorában mértékadó útmutatóként fog szolgálni.

Hivatkozott irodalom

- BÜKY LÁSZLÓ 1994. A Münchener kódex magyar–latin szótára. *Magyar Tudomány* 1994/10: 1268–1269.
- DÉCSY, GYULA Hrsg. 1966. *Der Münchener Kódex 2. Das ungarische Hussiten-Evangeliar aus dem 15. Jahrhundert. Buchstabengetreuer Abdruck.* Ural-Altäische Bibliothek 6, 2. Harrassowitz, Wiesbaden.
- DEME LÁSZLÓ 1953. A magyar nyelvjárások hangjainak jelölése. *Magyar Nyelvjárások* 2: 18–37.
- MOLNÁR JÓZSEF 1970. *A magyar beszédhangok atlasza.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- MünchK. = *Münchener Kódex.* Kiadása: NYÍRI kiad. 1971.
- NYÍRI ANTAL 1991. A Münchener Kódex teljes magyar–latin szótára kiadásának szükséges voltáról. In: HAJDÚ MIHÁLY – KISS JENŐ szerk., *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára.* ELTE, Budapest. 481–483.
- NYÍRI ANTAL kiad. 1971. *A Münchener Kódex 1466-ból. Kritikai szövegkiadás a latin megfelelővel együtt.* Codices Hungarici 7. Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://mek.oszk.hu/08800/08897/pdf/muncheni1.pdf> (2020. 04. 21.)
- NYÍRI ANTAL szerk. 1993. *A Münchener Kódex magyar–latin szótára.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP ISTVÁN 1966. *Leíró magyar hangtan.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- SZABÓ T. ÁDÁM 1985. *Münchener Kódex (1466). A négy evangélium szövege és szótára.* DÉCSY GYULA olvasata alapján a szöveget sajtó alá rendezte és a szótári részt készítette SZABÓ T. ÁDÁM. Európa Könyvkiadó, Budapest. <http://mek.oszk.hu/07000/07013/07013.pdf> (2020. 04. 21.)

FERENCZI GÁBOR
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Magyarságtudományi Intézet

TÁRSASÁGI ÜGYEK

Szabó T. Attila-díj 2020

A Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat Szabó T. Attila-díjjal tüntette ki dr. Bartos-Elekes Zsombort, a Kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Földrajzi Intézetének docensét.

A magyar nyelv és a tudományok Szabó T. Attila-díjat 2016-ban alapították a névadó kolozsvári nyelvészprofesszor örökösei: fia, Szabó T. E. Attila és felesége, Magdolna; hozzájuk csatlakozott Borhidi Attila akadémikus és felesége. Az alapítók a díjat olyan 45 év alatti szakemberek munkájának elismerésére szánták, akik kitűnnek a magyar tudományos szaknyelvek és terminológiák vizsgálatában, igényes használatában és fejlesztésében. Díjazni kívántak olyanokat is, akiknek munkássága kapcsolódik Szabó T. Attila szakmai örökségéhez. Az alapítók az évenként odaítélt díj (oklevél, plakett, pénzösszeg) képviselőre és ügyeinek intézésére a Magyar Nyelvtudományi Társaságot és a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózatot kérték föl. A két intézmény vezetőinek egyeztető tanácskozásán, 2017. június 19-én született döntés a kuratórium tagjainak fölkérésére. A tagok: